

*ДЕМОГРАФІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО
ТУРИЗМУ В КРАЇНАХ РІЗНОГО ТИПУ*

Стаття присвячена дослідженню впливу демографічних процесів на туристичні ринки країн, що відрізняються рівнем соціально-економічного розвитку. Схарактеризовано основні світові демографічні тенденції, проаналізована їхня роль у змінах на туристичних ринках розвинених країн та країн, що розвиваються. Окреслено можливі перспективи подальшого розвитку міжнародного туризму у країнах різного типу.

The article is devoted to the research of demographical process influence to travel markets of the countries distinguishing in socio-economic development level. The main demographical tendency is described and its role in the changes of travel markets of developed and developing countries is analysed. The feasible prospects of further international tourism development in the countries of different types are outlined.

Постановка проблеми. Розвиток міжнародного туризму безперечно визначається соціальними, у т. ч. й демографічними чинниками. Серед таких передусім варто назвати зростання чисельності населення. Адже чим чисельніше населення, тим більше потенційних туристів. Проте, навіть за умов зростання чисельності населення неоднакові темпи приросту населення у різних країнах можуть помітно вплинути на обсяги як в'їзних, так і виїзних туристичних потоків. Так само позначаються на функціонуванні міжнародного туристичного ринку зміни у віковому складі населення.

Свідченням важливості врахування означених чинників є певна узгодженість, що простежується між світовими демографічними тенденціями і тенденціями розвитку регіональних ринків туристичних послуг. Виявити таку узгодженість дозволяє аналіз змін у глобальних демографічних процесах, які розпочалися у другій половині минулого століття. Йдеться передусім про уповільнення, а потім і зниження темпів приросту населення світу. Не менш важливим демографічним процесом є також старіння населення Землі. Зазначені демографічні процеси, на наш погляд, відіграють певну роль і у змінах, що вочевидь мають місце на світовому туристичному ринку. Насамперед, відбувається перерозподіл сил у межах так званого Триєдиного центру світового туризму [1]. Повільно, але неухильно втрачає свою частку іноземних туристів на світовому ринку регіональний лідер – Європа. Аналогічна ситуація відбувається з Америкою, що тривалий час за кількістю туристичних прибуттів посідала друге місце серед інших туристичних регіонів. Але на початку 21 ст. вона втратила свої позиції і поступилася Азійсько-Тихоокеанському регіону. Разом із тим, нарощують темпи приросту туристичних прибуттів нинішні регіональні аутсайтери – Близький Схід і Африка. Відбуваються помітні зміни і в географії туристичних подорожей. Зокрема, простежується перерозподіл туристичних потоків між традиційними і відносно новими туристичними напрямками, передусім до країн, що розвиваються. Особливо зросли потоки до нещодавно відкритих

для туристів країн (як от, наприклад, Китай). Загалом показник кількості людей, які відвідали країни, що розвиваються, неухильно зростає – з 31% у 1990 році до 45% в 2008 році [6].

Отже, зазначені загальносвітові демографічні тенденції мають неоднакові наслідки щодо розвитку туризму у розвинутих країнах і країнах, що розвиваються. З'ясування демографічних передумов розвитку міжнародного туризму у різних за рівнем соціально-економічного розвитку країнах світу дозволить правильно виробити стратегію як регіональної, так і національної соціальної політики. Остання, у свою чергу, сприятиме більш ефективному функціонуванню туристичного ринку, оскільки дозволить адаптувати туристичний продукт до нових потреб та очікувань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної проблеми. Питання ролі демографічних чинників у розвитку туризму не є принципово новим і традиційно відображені у численних виданнях на туристичну тематику. Разом із тим, такі публікації зазвичай не зачіпають глибоко дану проблему і обмежуються констатацією загальновідомих теоретичних положень, що лише подекуди супроводжується фактологічним матеріалом [2]. Проблема полягає у тому, що демографічні тенденції, як і тенденції на туристичному ринку можливо виявити лише за умов достатньо тривалого періоду статистичних спостережень і наявності належних даних. Між тим, репрезентативні статичні дані по міжнародному туризму почали з'являтися порівняно недавно (з 1980 р.), у зв'язку з чим не могли раніше слугувати необхідним підґрунтям для наукових узагальнень.

Мета статті. Головною метою даної роботи є дослідження впливу демографічних процесів на туристичні ринки країн, що відрізняються рівнем соціально-економічного розвитку. Йдеться про поділ на розвинені країни (за класифікацією ООН до таких належать країни Європи, Північної Америки, Австралія, Нова Зеландія і Японія) і країни, що розвиваються (країни Африки, Азії, Латинської Америки та Карибського басейну).

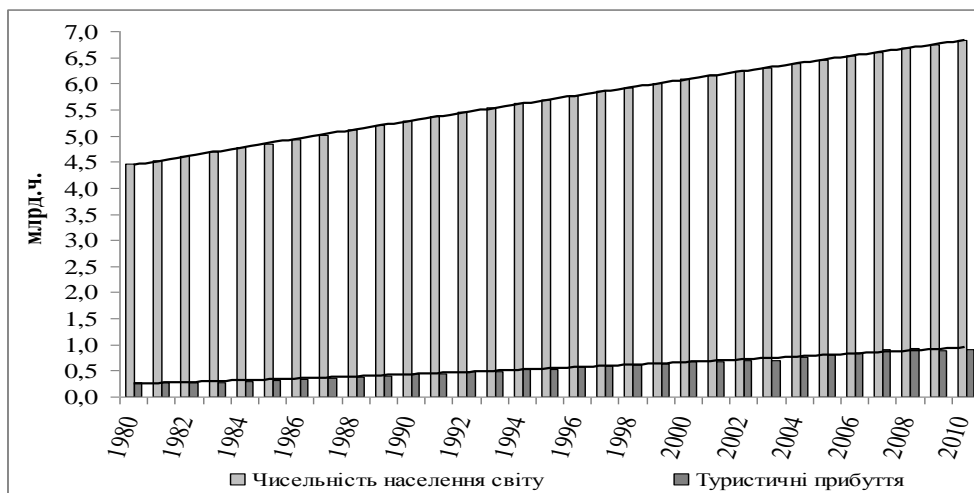

Рис. 1. Чисельність населення світу і туристичні прибуття у 1980-2010 рр. (за даними [4,5])

Виклад основного матеріалу дослідження. Населення світу постійно збільшується, що супроводжується закономірним зростанням кількості туристичних прибуттів (рис. 1.).

Однак темпи зростання населення світу не завжди були однаковими. Давно минув період так званого «демографічного вибуху» (1965-1970 рр.) – стрімкого збільшення чисельності населення земної кулі, коли темпи його зростання сягали 2% на рік. У це же період максимальними були й темпи приросту обсягів іноземних туристів. З 1950 по 1970 рр. упродовж кожного десятиліття кількість туристичних прибуттів зростала більш як у два рази. Проте ситуація змінилася відтоді як темпи приросту населення світу почали неухильно скорочуватися. Адже одночасно з таким скороченням відбувалося й зменшення темпів приросту туристичних прибуттів (табл. 1.).

Табл. 1. Приріст населення світу і туристичних прибуттів (за даними [4,5])

Роки	Середньорічний приріст населення, %	Середньорічний приріст туристичних прибуттів, %
1950-1960	1,78	10,6
1960-1970	1,98	9,1
1970-1980	1,85	5,3
1980-1990	1,75	4,7
1990-2000	1,45	4,6
2000-2010 (Приріст туристичних прибуттів подано за період 2000-2008 р.)	1,22	3,8

Спільність демографічних тенденцій і тенденцій на туристичному ринку добре видно на рис. 2, де тренд щорічного приросту туристичних прибуттів спрямований паралельно лінії, яка відображає щорічний приріст населення світу.

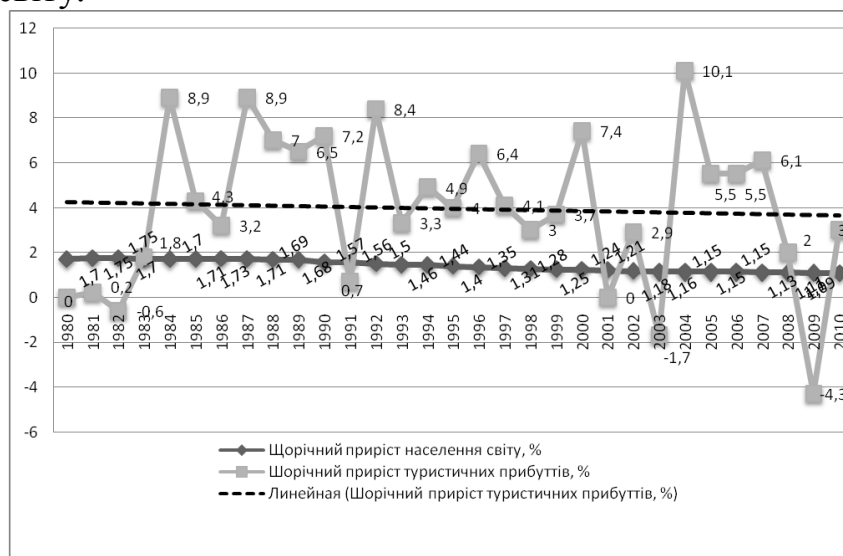

Рис. 2. Щорічний приріст населення світу і туристичних прибуттів у 1980-2010 рр. (за даними [4,5])

Показники очікуваного приросту населення нерівномірні у різних країнах. Для розвинених країн характерні низькі показники смертності і дуже низькі показники народжуваності, які не забезпечують відтворення

населення. Як наслідок, у деяких країнах населення уже зменшується. А за прогнозами, у 2030 р. почне зменшуватися й загальна чисельність населення розвинених країн.

Водночас, у країнах, що розвиваються показники приросту населення досить високі. У нинішній період 2005-2010 рр. чисельність населення світу збільшується на 78 млн. осіб на рік, причому 75 млн. з них припадає на частку найменш розвинених регіонів. До 2045-2050 рр. чисельність населення найменш розвинених регіонів збільшуватиметься на 33 млн. осіб на рік, тоді як у більшості розвинених регіонів цей показник скорочуватиметься до приблизно 1,3 млн. осіб на рік [3].

У контексті сказаного, звертає на себе увагу помітне падіння туристичних прибуттів саме у більш розвинених регіонах, що представлені передусім країнами Європи і Північної Америки. Так, середньорічний приріст туристичних прибуттів у поточному столітті (у період до 2009 р.) на світовому туристичному ринку становить 3,8 %. На цьому тлі найгірше складається ситуація на ринку Північної Америки, де згаданий показник становить лише 0,8 %. Так само нижче за середньосвітовий показник приріст прибуттів за минулі роки 21 ст. і в Європі – 2,8%. Водночас, в Азійсько-Тихоокеанському регіоні такий приріст складає 6,6 %, а в Африці 6,7 %. Ще більше перевищує середньосвітовий показник приріст туристичних прибуттів іноземних туристів на Близькому Сході – 10,5 %.

Нерівномірне розміщення населення і темпи його приросту накладають свій відбиток на розвиток виїзного туризму, який не може не залежати від власно чисельності населення і дуже відрізняється в окремих регіонах світу. Америка в цілому є беззаперечним аутсайдером – темпи приросту кількості виїзних туристів тут становлять 1,9 %. Сумна ситуація і в Європі, де аналогічний показник складає 3,2 %. Помітно випереджають розвинені регіони Азія і Тихий океан, що показує 6,0 % приросту. Ще вище на сходінку Африка, яка показала 7,3% приросту. А однозначним лідером є Близький Схід, де темпи кількості виїзних туристів за минулі роки поточного століття становили 10,6 %

Виявлені тенденції не є випадковими. Адже більшість міжнародних подорожей (4/5) здійснюється в межах власного регіону подорожуючого. А оскільки більш розвинені регіони втрачають населення, то відповідно зменшується й чисельність іноземних туристів, більшість з яких є представниками тих самих регіонів. Виразним свідченням подальшого розвитку цих процесів є приклад з європейськими країнами. Їхня частка на світовому ринку щодо туристичних прибуттів зменшилась з 60% у 1995 р. до 52% в 2009 р. і, як очікується, становитиме у 2020 р. уже тільки 46% [6,7].

Не виключено, що успішне функціонування туристичного ринку розвинених країн певною мірою може надалі гальмуватися й старінням їхнього населення. Адже саме у розвинених країнах процес старіння населення відбувається швидшими темпами. Як очікується, частка людей похилого віку, яка у 2009 р. становила тут 21%, к 2050 р. зросте до 33 %. У

менш розвинутих країнах світу частка людей похилого віку зростає з аналогічний період з 9 до 20%.

Старіння населення зумовлює перерозподіл доходів, в результаті якого частина доходів молодших поколінь витратиться на користь старших поколінь. Тим самим через фінансові проблеми потенційно будуть зменшуватися можливості щодо здійснення туристичних подорожей в найактивнішій частині населення. Показником того, який економічний тягар представники старших поколінь потенційно уявлятимуть для молодших поколінь є співвідношення між чисельністю населення у віці 60 років або старше і чисельністю працездатного населення. У розвинених країнах це співвідношення майже подвоїться: якщо в 2009 р. на 100 осіб працездатного віку припадало 34 особи у віці 60 років або старше, то у 2050 р. таких літніх людей буде 62 особи на 100 осіб працездатного віку.

У країнах, що розвиваються, це співвідношення майже потроїться – з 14 до 34. Попри нижчу частку літніх людей у загальній чисельності населення в країнах, що розвиваються, в них уже проживає більше літніх людей, ніж у розвинених країнах. За прогнозами, в 2050 р. 80 % усіх літніх людей проживатимуть в країнах, що розвиваються. Додамо, що у країнах, що розвиваються нині 342 млн. літніх людей не мають адекватних доходів, і в 2050 р. їхня кількість може зрости до 1,2 млрд. осіб [3].

Отже, теоретично туристичні ринки розвинених країн можуть розраховувати на додаткові прибуття відвідувачів з країн, що розвиваються. Проте, вище зазначені демографічні тенденції та економічні можливості даних країн роблять такі прогнози сумнівними.

Висновки. Відповідно до сучасних демографічних тенденцій традиційно успішні регіональні туристичні ринки, що представлені розвиненими країнами, поступово втрачають свої позиції однозначних лідерів. Вони мають найменші показники приросту населення і відповідно туристичних прибуттів. Не сприяють демографічні зміни й зростанню у розвинених країнах обсягів виїзного туризму. До того ж, успішне функціонування туристичного ринку розвинених країн може надалі гальмуватися через прискорене старіння їхнього населення.

- 1.Александрова А.Ю. География туризма: учебник /кол. авторов; под ред. А.Ю. Александровой. – М. : КНОРУС, 2008. – 592 с. 2.Квартальнов В.А. Туризм: Учебник. – М.: Финансы и статистика, 2004. – 320 с. 3.Мировые демографические тенденции. Доклад Генерального секретаря ООН 15 января 2009. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/russian/esa/surveys.htm#econ> 4.International Tourist Arrivals, 1950-2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unwto.org/facts/eng/indicators.htm> 5.Total Midyear Population for the World: 1950-2050 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.census.gov/ipc/www/idb/worldpop.php> 6.UNWTO Tourism Highlights, Edition 2009. World Tourism Organization [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unwto.org/facts/eng/highlights.htm> 7.UNWTO World Tourism Barometer. Volum 8. No.1. January 2010[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unwto.org/facts/eng/barometer.htm>